

УДК 910.2/3:551.4 (477.8)

**ПЕЙЗАЖНА ОЦІНКА
УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ**

(на прикладі окремих природних об'єктів)

*В.М. Кляпчук¹, І.Ю. Бродяк²*¹Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника²Західна філія ТОВ «Зірка Буковеля»

На основі польових досліджень вперше розроблено методуку пейзажної оцінки окремих геоморфологічних таксонів. Здійснено пейзажну оцінку найцікавіших туристичних об'єктів та завдяки їй визначено респектабельні регіони Українських Карпат. Найвищий показник пейзажної оцінки визначено для гір Говерла, Близниці Велика та Піп Іван Мармарошський.

Ключові слова: фактори впливу, дальність видимого, вертикальні і горизонтальні кути сприйняття, опади, сонячні дні, видимі ПТК, фокусні точки, рівень видимості, пейзажна насиченість, міра контрасту.

Постановка проблеми. Оцінка рекреаційних ресурсів відіграє важливе значення для визначення пріоритетів у туристичній діяльності, однак на цю проблему звертають увагу дуже рідко.

Аналіз публікацій і досліджень. Навіть ті методики та практична оцінка, що вже існують [1; 2] не завжди реально відображають ситуацію. Тому, наведені у статті матеріали, є вперше введеними у науковий обіг та актуальними на сучасному етапі стратегічного планування розвитку туризму в Українських Карпатах.

Методика оцінювання. Як відомо, рекреаційні ресурси – об'єкти і явища природного та антропогенного походження, які можуть використовуватись з метою відпочинку, туризму та лікування, – значною мірою впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів і центрів, їх спеціалізацію та економічну ефективність.

Тому, для успішної організації рекреації на певній території, необхідним є попереднє виявлення та дослідження наявних тут рекреаційних ресурсів та їх комплексна оцінка. Одним із типів оцінювання природних ресурсів є естетична оцінка ландшафту. Методика такої оцінки є складною і недостатньо розробленою. Вона зводиться в основному до визначення емоційної реакції людини на живописні місцевості та на естетичну якість ландшафту.

Оскільки потреба в красі – один з найсильніших проявів духовного світу людини, то території, що відзначаються великою естетичною цінністю, при рівності інших умов користуються підвищеним попитом у рекреантів.

Пейзажна оцінка території враховує: міру контрастності; пейзажну насиченість; рівень видимості; лісистість території; унікальність; екзотичність [2, с. 45].

Здійснюючи пейзажну оцінку певної території, доцільним є визначення суб'єкту й об'єкту оцінки. Суб'єктами оцінки нами обрано 9 окремих природних об'єктів, що знаходяться у різних геоморфологічних областях Українських Карпат. Три з них відносяться до області Зовнішніх Карпат, три – до Полонинсько-Чорногірської морфоструктури, а три інші розташовані в Рахівсько-Чивчинських Карпатах. Крім того, практично кожна із точок відповідає окремому геоморфологічному району. Так, об'єктами оцінки є: оз. Росохан, ур. Гаджина, г.г. Грофа, Кози Гора, Близниця, Говерла, Піп Іван Мармарошський, Стіг та Чивчин (табл. 1).

Вибір об'єктів оцінки не випадковий. Приналежність обраних точок до різних геоморфологічних областей, диференціація висот їх розташування над рівнем моря та пов'язаних з цим кліматичних факторів дозволяє ефективно здійснити порівняльну характеристику інтенсивності пейзажної привабливості не тільки поданих об'єктів, але й районів, до яких вони належать, в цілому. А це, в свою чергу, дасть змогу визначити рівень умов для

Таблиця 1

Об'єкти оцінки (абсолютна висота)	Геоморфологічні таксони		
	Район	Підобласть	Область
оз. Росохан (1120 м)	Аршиця-Ілемські Горгани	Скибові Горгани	Зовнішні Карпати
г. Грофа (1748 м)	Верхньолімницькі Горгани		
г. Кози Гора (1616 м)	Довбушанські Горгани		
г. Близниця (1881 м)	Свидовець	Свидовецько-Чорногірський масив	Полонинсько-Чорногірські Карпати
г. Говерла (2061 м)	Чорногора		
ур. Гаджина (1500 м)			
г. Піп Іван Мармарошський (1938 м)	Рахівські гори	Рахівсько-Чивчинські гори	Мармароський кристалічний масив
г. Стіг (1651 м)			
г. Чивчин (1766 м)			

організації рекреації з точки зору пейзажної привабливості в різних частинах Українських Карпат.

Предметом оцінки служили пейзажі, які можна побачити з точок-об'єктів оцінки, краєвиди та ландшафти, що потрапляють у поле зору, окремі вершини, улоговини, котли та інші природні об'єкти, які можна тут спостерігати.

Оцінка здійснювалася за такими критеріями: пейзажна насиченість, рівень видимості, міра контрастності, унікальність, екзотичність. Для оцінки використовувалася п'ятибальна шкала, при якій: 1 бал – несприятливі умови для рекреації з точки зору пейзажної привабливості; 2 бали – малосприятливі умови; 3 бали – помірно сприятливі умови; 4 бали – сприятливі умови; 5 балів – найсприятливіші умови для організації рекреації.

Важливим критерієм при здійсненні пейзажної оцінки є рівень видимості. Якість рівня видимості залежить від таких факторів як дальність видимого, кількість опадів, притаманних даних місцевості (чим менша кількість опадів, тим більша вірогідність отримання кращого ефекту сприйняття навколишнього ландшафту) та кількість сонячних днів у році на відповідній території (більша кількість сонячних днів збільшує можливість якісного огля-

ду місцевості). Беручи до уваги фактори впливу на рівень видимості, можна запропонувати такі критерії його оцінювання (табл. 2).

Щодо пейзажної насиченості, то найважливішими показниками, що впливають на її рівень є кількість видимих ПТК, величина вертикальних кутів сприйняття ландшафту, величина горизонтальних кутів сприйняття ландшафту та кількість фокусних точок.

Враховуючи дані фактори, оцінка пейзажної насиченості матиме наступний зміст (табл. 3):

При оцінці міри контрастності враховується кількість видимих природних компонентів. Серед них: гідрографічні об'єкти (ріки, озера, водоспади); біотичні об'єкти (рослинний і тваринний світ); геологічні об'єкти (скелі, урвища, відслонення порід). Так наявність всіх трьох компонентів відповідає оцінці 5, наявність двох компонентів – оцінка 3–4 бали в залежності від насиченості, а наявність тільки одного компонента відповідає оцінці 1–2 бали.

Результати досліджень.

Озеро Росохан. Гірське озеро Росохан розташоване на схилах хр. Аршиця на висоті 1120 м н.р.м. в районі Аршиця-Ілемських Горган. Довжина озера сягає 50–70,

Таблиця 2

Критерії оцінки факторів впливу на рівень видимості

Фактори впливу	Оцінка (бал)
Дальність видимого (км)	
до 10	1
10 – 20	2
20 – 30	3
30 – 40	4
понад 40	5
Кількість сонячних днів (дні)	
до 100	1
100 – 150	2
150 – 200	3
200 – 250	4
понад 250	5
Кількість опадів (мм)	
до 600	5
600 – 800	4
800 – 1000	3
1000 – 1500	2
понад 1500	1

Таблиця 3

Критерії оцінки пейзажної насиченості

Фактори впливу	Оцінка (бал)
Кількість видимих ПТК (шт.)	
до 2	1
2 – 4	2
4 – 6	3
6 – 10	4
понад 10	5
Величина вертикального кута сприйняття (..°)	
до 45	1
45 – 65	2
65 – 90	3
90 – 135	4
понад 135	5
Величина горизонтального кута сприйняття (..°)	
до 45	1
45 – 135	2
135 – 225	3
225 – 315	4
315 – 360	5
Кількість фокусних точок (шт.)	
до 3	1
3 – 5	2
5 – 8	3
8 – 10	4
понад 10	5

а ширина 20 м. Сюди можна дістатись з селища Осмолода Рожнятівського району, йдучи промаркованою дорогою спочатку вверх проти течії річки Молода, а потім потоком Мшана. Біля закинутих складів лісництва слід повернути праворуч і вже через півгодини з обривистого схилу можна побачити глибоку чашу озера.

Інформація про Росохан в туристичній літературі зустрічається вкрай рідко. Воно маловідоме та не настільки популярне серед туристів як, для прикладу, Бребенескул, Несамовите, Апшинець чи то багато інших гірських озер, хоча по своїй унікальності та красі мало в чому їм поступається.

Для любителів первозданної незайманої природи відвідання даної місцевості стане справжньою можливістю повноцінного відпочинку. Адже зустріти пересічного туриста тут можна вкрай рідко, що не скажеш про надокучливих мух і метеликів.

Озеро Росохан лежить в глибокій чаші серед соснового лісу. Явного вхідного та вихідного русла немає. Живиться озеро чистими підземними джерелами гори Верхній Менчилик, стік – також підземний. Завдяки цьому вода тут завжди кришталево чиста, ідеально прозора та надзвичайно холодна. Незважаючи на значну глибину озера – близько 4–4,5 м залежно від кількості опадів – на його дні чітко видно затоплені колоди та гілки дерев.

Дно озера кам'янисте, ознак життєдіяльності макроорганізмів в озері не спостерігається. Кілька спроб розвести тут рибу успіхом не увінчались. Вкрай бідний підводний рослинний світ озера. Існує думка про наявність у складі води спо-

лук срібла чи цинку. Якщо існує десь вода мертва, то її мабуть можна знайти тут.

Так наявність двох природних компонентів (гідрографічного та біотичних) забезпечує достатній рівень контрастності місцевості. Щодо таких критеріїв пейзажної оцінки, як рівень видимості та пейзажна насиченість, то дана місцевість характеризується їх вкрай низькими показниками. Оскільки озеро знаходиться посеред лісу дальність видимого тут складає близько 100 м у діаметрі.

Величина вертикальних кутів сприйняття складає близько 50° при огляді з північного берега на південь та 50° при огляді з південного берега на північ. В східному та західному напрямках вони будуть значно меншими – 25°.

Оскільки озеро овальної форми, береги якого видовжені на південь та північ, горизонтальні кути сприйняття ландшафту самого озера будуть різними в залежності від того, з якого берега робити огляд. Так, наприклад, кути сприйняття з східного та західного берегів дорівнюватимуть 90°, а з північного та південного – 45°.

Дану місцевість оточує один природно-територіальний комплекс. Як фокусну, тут можна виділити лише одну точку – водне дзеркало озера.

Проте, результати оцінки значно покращують наявні тут кліматичні умови, тобто невисока позначка річної кількості опадів та, навпаки, більша кількість сонячних днів. Адже кількість опадів тут становить лише 800–900 мм на рік. Кількість же сонячних днів тут дещо перевищує 200.

Підсумувати результати пейзажного оцінювання можна склавши відповідні таблиці оцінки (табл. 4–6).

Таблиця 4

Оцінка рівня видимості в околицях озера Росохан (у балах)

	Дальність видимого					Кількість опадів	Кількість сонячних днів	Середній бал
	пн	пд	зх	сх	середнє			
Бал	1	1	1	1	1	3	4	2,6

Таблиця 5

Оцінка пейзажної насиченості ландшафтів довкола озера Росохан (у балах)

	Величина вертикальних кутів сприйняття					Горизонтальні кути сприйняття			Кількість видимих ПТК	Кількість фокусних точок
	пн	пд	зх	сх	середнє	90°	45°	сер.		
Бал	2	2	1	1	1,5	2	2	2	1	1
Середня оцінка пейзажної насиченості = 1,4 бала										

Таблиця 6

Загальна оцінка пейзажної привабливості озера Росохан (у балах)

	Рівень видимості	Пейзажна насиченість	Міра контрасту	Середнє значення
Оцінка	2,6	1,4	3	2

Гора Грофа, що піднімається на висоту 1748 м н.р.м., розташована в районі Верхньолімницьких Горган і є частиною хребта Грофа-Попадя. Це одна із найпопулярніших вершин відвідання іноземними (здебільшого поляками) та вітчизняними туристами. Звідси відкриваються краєвиди на Привододільні та Зовнішні (Сивулянсько-Станімирські, Верхньолімницькі та Аршиця-Ілемські) Горгани. Таким чином вершину оточують чотири ПТК.

З вершини Грофи у східному та південно-східному напрямках відкривається панорама Сивулянських Горган. Це гора Середня, хребет Матагів, що поступово переходить у вершини Висока та Ігровець (1804 м), трохи південніше – найвище піднята частина усіх Горган Сивульський хребет з найвищою вершиною г. Сивуля (1836 м), а також західний схил Негрової. Паралельно Сивульському хребту простягається хребет Горган з вершиною Кінець Горгана (1508 м). На передньому плані південно-східного напрямку можна побачити вершини Малого та Великого Канусяків, а за ними видніється вершечок г. Ялова Клива.

На півдні перед очима постає широке плесо вершини Паренки (1736 м). За нею, зігнутих до південного сходу ланцюгом, тягнуться вершини Попадя Велика (1741 м), Коретвина, Петрос (1702 м) та Студенець. Позаду них проглядається пасмо Привододільних Горган. Східна його час-

тина характеризується невеликими висотами – 1200–1300 м. Це вершини Явір, Грибак. Західніша частина трохи вища. Тут височіють г. Мала Кепута, Велика Кепута, Буштул (1691 м), найвища та найвіддаленіша на півдні – гора Стримба (1719 м). У південно-західному та західному напрямках пасмо Привододільних Горган продовжується г. Яновець (1600 м), хр. Пішконя та г. Горган Вишківський (1439 м).

З півночі передній план займає вершина Коня Грофецького, за ним із південного сходу на північний захід тягнеться невисокий досить значної протяжності хребет, який носить назву Аршиця. Добре видно його найвищі вершини – Горган Ілемський (1587 м) та Неревів (1553 м). Трохи західніше височіють гори Ілемських Горган: Яйко, Молода, хребет Яйківський з вершинами Поганець та Яйко Ілемське (1680 м). На північному сході видніє долина з селами Гриньків та Липовиця. Трохи далі – г. Верхній Сехліс.

Серед поданих вершин фокусними можна виділити вісім: Молода, Кінь Грофецький, Великий та Малий Канусяки, Висока, Сивуля, Петрос та Паренки.

Дальність видимого з вершини Грофи обмежується точками: г. Верхній Сехліс на півночі – 14 км від вершини; г. Негрова на сході – 70 км; г. Стримба на півдні – 22 км; г. Горган Вишківський на заході – 18 км.

Величина горизонтального кута сприйняття з вершини становить 360°, а величина вертикальних кутів сприйняття тут становить: 130° – на північ; 100° – на південь; 135° – на захід; 110° – на схід.

Гірські масиви, що оточують вершину г. Грофа характеризуються здебільшого невеликими висотами. З півночі та заходу більшу частину навколишніх вершин та гребенів практично повністю вкривають однотипні соснові ліси, що значною мірою мінімізує тут рівень контрастності. І тільки на сході та півдні піднімаються досить високі хребти з суцільними кам'яними розсипами яскраво зеленого та жовтого кольорів на їхніх вершинах. Такі розсипи, контрастуючи із заростями жерепу, висота якого сягає до двох метрів, та сосновими лісами нижніх ярусів, справляють позитивне візуальне враження.

Значна верхня частина Грофи також вкрита характерними для цієї місцевості кам'яними брилами, які місцями зарослі

невисокими кущами сосни альпійської. Дуже поширені у цьому ярусі зарості брусниці, чорниці, вересу. Поміж них яскравими рожевими плямами на буруватому фоні виділяються розквітлі вічнозелені кущі рододендрона карпатського. На скелях багато мохів та лишайників. Таким чином можна твердити, що достатньої контрастності даній місцевості надає вдале поєднання двох природних компонентів – біотичного та геологічного.

Оскільки території, що лежать у верхів'ях Лімниці та Бистриці характеризуються посиленою вологістю та значною кількістю опадів, на вершині гори Грофа середньорічна кількість опадів становить в середньому 1400–1450 мм, а кількість сонячних днів тут не перевищує 200.

Таким чином вище подані спостереження дають можливість оцінити пейзажну привабливість цього об'єкта (табл. 7–9).

Таблиця 7

Оцінка рівня видимості в околицях г. Грофа (у балах)

	Дальність видимого					Кількість опадів	Кількість сонячних днів	Середній бал
	пн	пд	зх	сх	середнє			
Бал	2	3	2	5	3	2	3	2,7

Таблиця 8

Оцінка пейзажної насиченості ландшафтів довкола г. Грофа (у балах)

	Величина вертикальних кутів сприйняття					Величина горизонтального кута сприйняття	Кількість видимих ПТК	Кількість фокусних точок
	пн	пд	зх	сх	середнє			
Бал	4	4	4	4	4	5	2	3
Середня оцінка пейзажної насиченості = 3,5 бала								

Таблиця 9

Загальна оцінка пейзажної привабливості г. Грофа (у балах)

	Рівень видимості	Пейзажна насиченість	Міра контрасту	Середнє значення
Оцінка	2,7	3,5	3	3

Гора Кози Гора розташована в районі Довбушанських Горган. Висота незначна – лише 1616 м н.р.м. Оскільки Кози Гора не користується особливою популярністю

серед туристів, туристичні підходи до вершини зарослі жерепом, а подекуди і зовсім відсутні. Навколишні краєвиди характеризуються незначними висотами вершин

– 1200–1400 м н.р.м., що здебільшого повністю вкриті сосновими лісами та чагарниками. І тільки хребти Довбушанки та Синяка, що виглядають тут найефектніше, піднімаються на висоти 1700 м, а їхні вершини вкривають розсипи кам'яних брил. Так тутешній ландшафт включає два природні компоненти – біотичний та геологічний.

На південному сході від Кози Гори паралельно Синяку тягнеться хребет Явірник (1467 м). На сході перший план займають окремі невисокі вершинки Козя, За Кедрі, Товста. Трохи далі – пологий хребет Підбуковцем, що продовжується горою Синячка (1401 м). Трохи північніше одна за одною тягнеться ряд вершин висотою до 1260 м: Аршечка, Підсмерече, Пасічанка.

У північному напрямку проглядається чітка долина Черника, притоки якого розділяють невисокі гори на окремі безіменні вершинки-тисячники. А на відстані близько 12 км на північний захід чітко виділяються г. Гечура (1423 м) та г. Гавор (1551 м).

Близько на заході перед Кози Горою височить широке плесо дещо вищої вершини Полеського (1693 м), відрогом якої і є наш суб'єкт оцінки, а поряд підіймається гостра вершинка другого відрогу Полянського г. Скалки-Верхні (1596 м). На південному сході з-поміж сідловини, що між хребтом Довбушанки та вершиною Полеський, проглядається фрагмент При-

вододільних Горган з горою Чорна Клива (1720 м).

Дальність краєвиду, що відкривається з вершини Кози Гори, не перевищує: 5 км – на північ; 3 км – на південь (хр. Довбушанки); 12 км – на схід (хр. Явірник); 14 км – на захід (Чорна Клива);

Навколишні пейзажі тут складають тільки три природно-територіальні комплекси. Це Довбушанські Горгани, незначна частина Сивулянсько-Станимирських та Привододільних Горган.

З-поміж усіх об'єктів оцінювання фокусними точками можна виділити хр. Синяк, хр. Довбушанка, г. Гечура. Оскільки повноті кругозору з вершини заважає г. Полеський з одного боку та хребет Довбушанка – з іншого, тут можна виділити два горизонтальних кути сприйняття ландшафту:

1. один кут сприйняття становитиме 20° і охоплюватиме проміжок між Довбушанкою та Полеським;

2. другий кут – розгорнутий (220°) – від північно-західних схилів Полеського до вершини Довбушанки г. Пікун.

Вертикальні кути сприйняття ландшафту з даної точки наступні: 90° – на схід; 65° – на захід; 45° – на південь; 135° – на північ.

Річна кількість опадів в даній місцевості порівняно невелика – близько 1000 мм. Кількість сонячних днів становить 200.

Таким чином можна вивести наступні результати оцінки (табл. 10–12).

Таблиця 10

Оцінка рівня видимості в околицях г. Кози Гора (у балах)

	Дальність видимого					Кількість опадів	Кількість сонячних днів	Середній бал
	пн	пд	зх	сх	середнє			
Бал	1	1	2	2	1,5	3	3	2,5

Таблиця 11

Оцінка пейзажної насиченості ландшафтів довкола г. Кози Гора (у балах)

	Величина вертикальних кутів сприйняття					Горизонтальні кути сприйняття			Кількість видимих ПТК	Кількість фокусних точок
	пн	пд	зх	сх	середнє	1	2	сер.		
Бал	4	1	2	3	2,5	1	3	2	2	1
Середня оцінка пейзажної насиченості = 1,8 бала										

Таблиця 12

Загальна оцінка пейзажної привабливості г. Кози Гора (у балах)

	Рівень видимості	Пейзажна насиченість	Міра контрасту	Середнє значення
Оцінка	2,5	1,8	3	2

Краєвид з вершини **г. Говерла**, зважаючи на її домінуюче положення та висоту (2061 м н.р.м.), перевищує за своєю протяжністю, а отже і різноманітністю та контрастністю, всі краєвиди в Українських Карпатах.

Кількість видимих природно-територіальних комплексів, що можна побачити з вершини сягає 12. Тут перед мандрівником відкриваються найпопулярніші масиви Свидовецько-Чорногірських Карпат, частина Гринявських гір, Рахівського масиву та Чивчинських Карпат. З Говерли також видніють найвищі вершини Привододільних, Довбушанських, Верхньоліницьких, Сивулянсько-Станимирських, Аршиця-Ілемських та Запрутських Горган, а також Покутсько-Буковинських Карпат. Далеко на півдні – Роднянські Альпи, що є значно вищими за Українські Карпати. Кожен наведений гірський фрагмент характеризується особливим розташуванням, будовою хребтів, зовнішнім виглядом, що в позитивній мірі впливає на їх загальне сприйняття.

Для прикладу Горгани представляють собою типове середньогір'я з вузькими, звивистими хребтами, що мають гострі гребені і конічні вершини. Крім того поверхня вершин вкрита кам'яними розсипами характерного жовтого кольору. Така особлива будова хребтів та форма їх вершин, а також особливе забарвлення кам'яних брил візуально виділяє масиви Горган із поміж усіх інших та забезпечує значну міру контрастності. Натомість, для Полонинсько-Чорногірських Карпат характерними є плоскі безлісі вершини хребтів – розлогі полонини, а для Мармароських гір – гострі скелясті гребені із слідами давно минулого зледеніння та го-стрроверхі вершини.

Другим аспектом є те, що для гірських масивів даної місцевості притаманні декілька поясів рослинності, найбільш вираженими з яких є пояс соснових лісів, субальпійський та альпійський пояси. Поступовий перехід від субальпійського поясу соснових вічнозелених лісів до альпійського поясу полонин та безлісних ландшафтів чинить значний візуальний контраст та милує око. Крім того приваблюють погляд стрімовисні схили котлів, вкриті подекуди кам'яними осипищами, перерізані спадаючими потоками та численними озерами. Така пересіченість рельєфу вказує на високий рівень пейзажної привабливості даної місцевості.

З вершини на південь видно долину Білої Тиси, а далі, майже на кордоні України з Румунією, проглядаються Рахівські гори із вершинами Стіг (1651 м), Неняска (1802 м) та Міка-Маре (1815 м), а також фрагмент Румунських гір, які є значно вищими від Українських Карпат та мають назву Роднянські Альпи. Це вершини Фаркеу (1958 м) і Петросул (2305 м). Розташовані вони на відстані більше 40 кілометрів від вершини г. Говерла. Період засніженості цих гір значно довший у порівнянні з Українськими Карпатами. Тому, протягом тривалого часу, білизна засніжених вершин Альп створює захоплюючий контраст із синім небом та зеленню гірських масивів України.

В південно-західному напрямку перше, що бачимо – це долина річки Говерла. Найвіддаленішими фокусними точками стають найвищі вершини Мармарошу: г. Піп Іван, що розташована на відстані 30 км від Говерли, г. Петрос – на відстані 26 км, а також такі вершини, як Темнатикул та Берлабашка. Своїми особливими обрисами, що мають форму гострих гребенів,

нів, ці вершини яскраво контрастують та виділяються серед інших масивів, які оточують Чорногору та мають дещо пологіший характер. На заході на відстані 6 км від г. Говерла своїми урвищами і відокремленістю погляд приковують Петрос із Петросулом, а також його відріг Шесул, далі за ними – Ясінянська долина. В тому ж напрямку на відстані 36 км від вершини видніється один із південних відрогів Свидовця – г. Апецька (1512 м).

У північно-західному напрямку видно масиви Горган такі, як: хребет Аршиця, що знаходиться на відстані 72 км від Говерли і є відносно неї найвіддаленішою видимою точкою, г. Попада (1740 м) – на відстані 65 км, г. Ігровець, а також найвища вершина Горган гора Сивуля (1836 м), що знаходиться на відстані 50 км від г. Говерла. В цьому ж напрямку і найвища вершина Вододільних Карпат г. Братковська (1788 м), частина Привододільних Карпат із г. Стримба – 1719 м. Добре також видно Свидовецький масив, зокрема вершини Близниця Велика, Стіг та Догяска.

Поєднання тут гострих, вкритих кам'яними розсипами, хребтів Горган та розлогих м'яких полонин Полонинських Карпат створює надзвичайну пейзажну атрактивність, що супроводжується контрастністю кольорів, форм та висот.

На північ від гори Говерла бачимо долину річки Козмешик та частину Ясінянської долини із селищем Лазещина. Далі – Яблуніцький перевал. На відстані близько 27 км проглядається ряд гірських хребтів: хр. Добошанка, хр. Синяк, а також хр. Явірник, г. Маковиця, що в Яремче тощо.

При добрій видимості з вершини Говерли у північно-східному напрямку можна побачити долину з містами Івано-Франківськ, Коломия та Снятин, а також вершини Запрутських Горган та Покутсько-Буковинських Карпат: найвіддаленіші – вершина г. Лисина Космацька, що на відстані 24 км від Говерли, та г. Грегїт, що на відстані 22 км, а також г. Клині, Гордя,

Кітилівка та Ротило. На відстані у кількисот метрів в тому ж напрямку проглядається Мала Говерла, далі – долина р. Прут, а трохи північніше – г. Кукул.

У східному напрямку – масив Покутсько-Буковинських Карпат з вершинами Писаний Камінь та Синиця, що на відстані 30 км, а також Біла Кобила – 22 км.

На південному сході від Говерли ряд вершин Чорногірського масиву виглядають як ланцюг заступаючих один одного верхів, що тягнуться у південно-східному напрямку. Це вершини Брескула, Пожижевської, Данціжа, Туркула, Ребри, Гутин-Томнатика, Бребенескула, Менчула та Попа Івана. Видніються також і відроги масиву. Це Великі Кизли, Шпиці, Кедруватий Погорілка, Степанець. Головний хребет немов розділяє дві найвіддаленіші в тому боці вершини – г. Чивчин (1766 м), що є найвищою вершиною Чивчинських гір і розташована на відстані 36 км від Говерли, південніше хребта, та г. Скупова (Гринявські гори), що на відстані 28 км, східніше.

Тож максимальна дальність видимого з вершини Говерли становить: 45 км – на південь (вершини Роднянських Альп); 36 км – на захід (г. Апецька); 72 км – на північ (хребет Аршиця); 30 км – на схід (г. Писаний Камінь).

Фокусними точками тут можна виділити г. Петрос, г. Близниця, хребет Довбушанка, г. Синяк, вершини Гомул, Брескул, Туркул, Бребенескул, Піп Іван Чорногірський, Гутин Томнатик та Піп Іван Мармароський. Дані точки помітно виділяються з-поміж ряду інших своїм розташуванням, особливими формами вершин та примушують сфокусувати погляд саме на них. Всього 11 фокусних точок. Величина вертикальних кутів сприйняття тут становить: 145° – на захід; 135° – на північ; 130° – на схід; 145° – на південь.

Величина горизонтальних кутів сприйняття в усіх напрямках дорівнює величині розгорнутого кута, тобто 360°.

За даними метеостанції, що на площині Пожижевська, тут на висоті 1430 м н.р.м. випадає 1465 мм опадів на рік, а середньорічна кількість опадів в даному регіоні збільшується на 60 мм на кожних 100 м н.р.м. Таким чином можна підрахувати середньорічну кількість опадів на висоті 2061 м н.р.м., тобто на вершині гори Говерла. Вона становитиме близько 1840 мм опадів за рік. На сонячні дні тут припадає в середньому тільки третя частина всього річного часу, тобто 120 днів в році тут падає сонячна безхмарна погода.

У Чорногорі збереглися сліди давніх гірських зледенінь, представлені екзотичними палеогляціальними формами рельєфу – цирками, моренними валами, гострими гребенями хребтів тощо.

Природа Чорногірського масиву дуже різноманітна. Тут на порівняно невеликій території представлені всі смуги вертикальної поясності – від широколистих лісів південно-західного макросхилу до альпійського поясу на вершинах найвищих гір.

Панівним типом рослинності є ліси, що представлені мішаними деревостанами з

бука, ялиці та смереки. Верхня межа лісу проходить на висоті 1500–1650 м н.р.м. Характерними для високогір'я Чорногори є кам'яні розсипи, вкриті стовбурами соśni гірської та ялівцю сибірського.

У червні високогір'ю неповторної краси надають яскраво-пурпурові квіти рододендрона східнокарпатського. Дивовижну красу альпійських пейзажів доповнюють скорцонера рожева, дзвоники альпійські, нечуй-вітер, золотий корінь, шафран Гейфеля та ін. У масиві Говерли заслуговує на увагу оселище первоцвіту Галлера, розташоване на схилах північного котла, а також очевидно єдина в Українських Карпатах популяція східно-південнокарпатського підвиду Маттіоли. Щодо представників фауни, то у високогір'ї, на висоті 1700–2000 м, зустрічаються гірський щеврик, кам'яний дрізд, альпійська тинівка, снігова нориця та ін.

Так у пейзажах Говерли наявні два природних компоненти – біотичні та геологічні об'єкти.

Результати оцінки наведено у табл. 13–15.

Таблиця 13

Оцінка рівня видимості в околицях г. Говерла (у балах)

	Дальність видимого					Кількість опадів	Кількість сонячних днів	Середній бал
	пн	пд	зх	сх	середнє			
Бал	5	5	4	4	4,5	1	2	2,5

Таблиця 14

Оцінка пейзажної насиченості ландшафтів довкола г. Говерла (у балах)

	Величина вертикальних кутів сприйняття					Величина горизонтального кута сприйняття	Кількість видимих ПТК	Кількість фокусних точок
	пн	пд	зх	сх	середнє			
Бал	5	5	5	4	4,8	5	5	5
Середня оцінка пейзажної насиченості = 5 балів								

Таблиця 15

Загальна оцінка пейзажної привабливості г. Говерла (у балах)

	Рівень видимості	Пейзажна насиченість	Міра контрасту	Середнє значення
Оцінка	2,5	5	4	4

Урочище Гаджина – одне із небагатьох місць Чорногори, де можна помилуватись первозданною незайманою природою. Утворене воно східним відрогом Ребри, що має назву Кедруватий Погорілка та відрогом Шпиць і розташовується на висоті 1500 м н.р.м. Туристи потрапляють сюди досить рідко. Зійти до Гаджини влітку можна лише Шпицями стрімким, зарослим травою схилом на північному сході від скель, або ж не менш стрімким схилом, що між Реброю та Кедруватим-Погорілкою. Якщо погода дощова, ніякого гаранта від падінь немає. Тому конче потрібне надійне взуття. Взимку ж і цей спуск буває недоступним. До нижнього котла Гаджини можна також потрапити із селища Бистрець, прямуючи вверх проти течії потоку Бистрець.

З верхнього котла урочища відкривається чудовий вид на г. Ребра. Тільки тут видно чому насправді ця вершина має таку чудернацьку назву. Вертикальні складки порід північно-східного схилу вершини з часом нагромадилися, м'якші породи розмилися стихіями і оголили «ребра» землі. Увесь верхній котел Гаджини перерізаний дрібними вузькими струмками, що, переплітаючись між собою, утворюють цілу водяну сітку. Тут також знаходиться групка із шести невеличких озерець-блюдець, що розкидані всією долиною.

Далі верхній котел різко переходить у наступний нижній. Тут колишні струмки зливаються в єдині потоки та спадають із стрімких схилів верхнього котла каскадами мальовничих водоспадів. Їх тут нараховується шість. Розташовані на висоті 1500 м н.р.м. Висота найвищого складає біля 20 м.

Над північно-східною частиною нижнього котла височіє хребет Шпиці, що звідси виглядає найефектніше. Прямовисні велетенські кам'яні вали хребта, що мають давньольодовикове походження, немов могутні спini морських китів. На Шпицях скали простягаються на 400 м

п'ятнадцятьма коридорами аж до льодовикового цирку. Дно цирків Гаджини вкрите заростями гірської сосни, кам'яними розсипами, скупчення яких утворюють своєрідні карпатські куруми.

На південному заході урочище Гаджина відділяється відрогом Кедруватого від ур. Кізі Улоги. На схилах Кедруватого збережені фрагменти популяції сосни кедрової, яка сьогодні на Чорногорі є лише тут.

Саме на тутешніх полонинах Шпиць та Гаджини росте велика кількість лікарського зілля – омела, підойма, невісточка, головатень, кучерявець, нитота, грань, брустурник та ін. На скелях Шпиць збереглися рідкісні для флори Українських Карпат види – соссюрея альпійська, верба трав'яна та ін.

Оскільки Гаджина розташована між хребтами одного масиву, то й відповідно кількість видимих ПТК тут не перевищує 1. Через своє розташування урочище характеризується не широким полем кругозору та незначною кількістю фокусних точок. Так дальність видимого тут становить: 1,5 км – на захід (г. Ребра); 1 км – на південь (хр. Кедруватий-Погорілка); 1 км – на північ (відріг Шпиць); 5 км – на схід (долина з селищем Бистрець).

Тут можна виділити лише 3 фокусні точки. Це гора Ребра, хребет Шпиці та хребет Кедруватий-Погорілка. Щодо вертикальних кутів сприйняття, то їх величина у верхньому та нижньому котлі дещо різниться. У верхньому котлі вона становить: 45° – на захід; 45° – на південь; 55° – на північ; 125° – на схід. Оскільки другий котел знаходиться дещо нижче, то величина вертикальних кутів сприйняття буде наступною: 35° – на захід; 30° – на південь; 40° – на північ; 90° – на схід. З трьох боків (з півдня, заходу та півночі) урочище оточують хребти, таким чином скорочуючи горизонтальний кут сприйняття до мінімуму. Він складає всього лише 35°.

В районі Чорногори кількість опадів на висоті 1500 м н.р.м., а отже і в Гаджині,

становить близько 1500 мм. Кількість сонячних днів в році – 160.

Незважаючи на такі низькі показники пейзажної насиченості та рівня видимості на даній території, до загальної оцінки пейзажної привабливості урочища Гаджина можна з впевненістю додати 5 балів за

наявність тут всіх трьох природних компонентів, що впливають на міру контрастності. Це – геологічні об'єкти (скелі Шпиць та Ребри), гідрографічні (озерця, потоки, водоспади) та біотичні об'єкти.

Результати оцінки підсумовані у табл. 16–18.

Таблиця 16

Оцінка рівня видимості в околицях урочища Гаджина (у балах)

	Дальність видимого					Кількість опадів	Кількість сонячних днів	Середній бал
	пн	пд	зх	сх	середнє			
Бал	1	1	1	1	1	2	3	2

Таблиця 17

Оцінка пейзажної насиченості ландшафтів довкола урочища Гаджина (у балах)

	Величина вертикальних кутів сприйняття					Величина горизонтального кута сприйняття	Кількість видимих ПТК	Кількість фокусних точок
	пн	пд	зх	сх	середнє			
Бал	2	1	1	4	2	1	1	2
Середня оцінка пейзажної насиченості = 1,5 бала								

Таблиця 18

Загальна оцінка пейзажної привабливості урочища Гаджина (у балах)

	Рівень видимості	Пейзажна насиченість	Міра контрасту	Середнє значення
Оцінка	2	1,5	5	3

Гора Близниця Велика розташована на висоті 1881 м н.р.м. і є найвищою у Свидовецькому масиві. Значна висота та вдале розташування практично в центрі Полонинсько-Чорногірської гірської структури роблять вершину одним із найпривабливіших місць для відвідання туристами. Звідси відкриваються чудові краєвиди на Полонинські Карпати (Полонина Красна, Полонина Боржава), Привододільні Горгани та Свидовецький масив. Також видно північну частину Чорногори. Таким чином можна виділити 5 природно-територіальних комплексів, що потрапляють у поле зору з точки вершини. Тут спостерігається помірна пересіченість рельєфу. Розлогі полонинські хребти перерізані долинами річок, контрастують із котлами та улоговинами, що продовжують їх.

Північний макросхил Свидовецького масиву короткий, стрімкий, ускладнений давніми льодовиковими формами рельєфу

у вигляді долин, цирків, карів та сучасних молодих сніжникових ніш, карових озер, акумулятивно-льодовикових валів на виході з карових сідловин. Пологі південні схили і зглажені гребені Свидовця сприяють широкому розвитку полонин, які в порівнянні з полонинами Чорногори мають більш продуктивний трав'яний покрив. У північному та північно-західному напрямку з вершини г. Близниця відкриваються мальовничі краєвиди на увесь Свидовецький масив. Добре видно перші дві частини масиву – хребет Урдуфлавантуч та Апшинець. На півночі передній план займають три Жандарми, далі – г. Стіг та один із південних відрогів масиву Великий Котел – Татульський Мунчел. На задньому плані ряд вершин Привододільних Горган. Це г. Чорний Грунь (1486 м), г. Чорна Клива (1720 м), г. Руська (1678 м) та найвища вершина Привододільних Горган г. Братковська (1788 м).

Найефектніше виглядає ландшафт, що відкривається на північний захід, адже тут перед очима більша частина Свидовецького масиву: хребет Апшинець з вершинами Ворожеська (1736 м) та Догяска (1762 м). Під останньою чітко вирізаний котел гірського озера Герашаська. Далі – хребет Свидовець з вершинами Татарука, Трояска, Унгаряска, а також частина найбільшого південного відрогу Свидовця Підпула – Бердяська та хребет Шанта з вершиною Темпа (1634 м). У цьому ж напрямку видно вершини Полонини Красної (Климова, Гропа, Сигланський, Топас) та найвищі вершини Полонини Боржави (Великий Верх та Стій).

З заходу на південний захід можна побачити три із чотирьох північних відрогів (так звані плайки) Свидовця, котрі тягнуться довгою смугою з півночі на південь. Перший – Стайкова з вершинами Перенськи-Малий, Мунчел-Малий, Гребочель та Мунчел з півночі на південь відповідно. Другий – Гласкулова з вершинами Курпень, Балтинта Опреша. Останній – Апецька (1512 м). На півдні – г. Мала Близниця (1567 м), г. Пересліп та г. Стара. У південно-східному напрямку можна побачити відріг Близниці, проглядаються вершини Петроса та Говерли. На сході – долина річки Лазівщина, далі – хребет Кукула (1540 м), а на північному сході добре видно Свидовецьку полонину з озером Івор. На дальньому фоні – Ясінська долина. З вище поданого списку видимих об'єктів можна виділити шість фокусних точок: г.г. Близниця Мала, Говерла, Петрос, Котел, Догяска, Топас. Найвіддаленішими видимими точками є: г. Братковська на півночі – на відстані 16 км від вершини Близниці; г. Стій на заході – на відстані 85 км; г. Стара на півдні – лише 5 км; г. Кук на сході – на відстані 23 км.

Величина вертикальних кутів сприйняття тут дорівнює: 145° – на північ; 135° – на схід; 90° – на південь; 110° – на захід. Величина горизонтальних кутів сприйняття з вершини в усіх напрямках дорівнює 360° .

За даними метеостанції в Ясіня на висоті 645 м н.р.м. річна кількість опадів становить 953 мм. Оскільки із збільшенням висоти на кожних 100 м кількість опадів зростає на 60 мм, річна кількість опадів на вершині гори Близниця становить 1675 мм. В той час кількість сонячних днів у році тут не перевищуватиме 140.

Для Свидовецького масиву характерні специфічні флора і рослинність. Умови південного макросхилу масиву оптимальні для зростання тут бука, північні – мішані деревостани. На високогір'ї Свидовця, поблизу Малої та Великої Близниць, ростуть такі рідкісні види рослин, як бартсія альпійська, дріада восьмипелюсткова, ситник каштановий, айстра альпійська, родіола рожева, верба списовидна та ін. Тут також ростуть дуже рідкісні рослини: білотка альпійська, орлики чорніючі та ін. Фауну масиву складають характерні для лісів Українських Карпат види. Тут можна зустріти лісового kota, ведмедя, рідше рись. У високогір'ї гніздяться альпійська тинівка, гірський шеврик, чорна горихвістка. Зустрічаються і рідкісні види птахів – пугач, волохатий сич, довгохвоста сова, беркут. Із плазунів – гадюка звичайна, веретільниця. Земноводні – саламандра плямиста, тритони карпатський і альпійський.

То ж з вершини г. Близниця спостерігаємо три природні компоненти: гідрографічні (оз. Івор), геологічні (виступи Жандармів) та біотичні.

Результати оцінки наведено у табл. 19–21.

Таблиця 19

Оцінка рівня видимості в околицях г. Близниця Велика (у балах)

	Дальність видимого					Кількість опадів	Кількість сонячних днів	Середній бал
	пн	пд	зх	сх	середнє			
Бал	2	1	5	3	2,8	1	2	2

Таблиця 20

Оцінка пейзажної насиченості ландшафтів довкола г. Близниця Велика (у балах)

	Величина вертикальних кутів сприйняття					Величина горизонтального кута сприйняття	Кількість видимих ПТК	Кількість фокусних точок
	пн	пд	зх	сх	середнє			
Бал	5	4	4	5	4,5	5	3	3
Середня оцінка пейзажної насиченості = 3,9 бала								

Таблиця 21

Загальна оцінка пейзажної привабливості г. Близниця Велика (у балах)

	Рівень видимості	Пейзажна насиченість	Міра контрасту	Середнє значення
Оцінка	2	3,9	5	4

Гора Піп Іван Мармарошський (ПІМ) (1936 м та 1938 м н.р.м.) розташована у найбільш підвищеній частині Рахівського масиву на кордоні України та Румунії і є його найвищою точкою. Це скеляста пірамідальна гора з захоплюючими гребенями карів на північному її схилі та мальовничими краєвидами навколишніх гір. Тутешні краєвиди значно відрізняються від всіх попередньо описаних. Це можна пояснити тим, що геологічна структура Мармарошських гір має особливий характер. Їхні хребти мають гострі скелясті гребені із слідами давно минулого зледеніння. Зразки такого рельєфу можна побачити тільки на Мармароші.

На південний захід від вершини г. ПІМ практично по кордону з Румунією розташовані ланцюгом вершини Рахівського масиву Шербан (1793 м), г. Полонинка (1622 м), г. Прелука. Перед нею добре видно досить широке плесо полонини Гальчинка. На задньому плані г. Мунчел (1370 м). Трохи південніше від Мунчела, вже на території Румунії – долина р. Бистра та невисокі (700–900 м) хвилі гребенів.

На заході добре видно південний край полонини Лисича, що поступово опускається до долини потоку Білого. В межиріччі Білого і Явірникового розкинулася полонина Струнги, що під г. Струнжин Грунь (1169 м). На відстані близько 10 км від Попа Івана видно гору Жовта (888 м) та ще ряд невисоких (1036, 1076, 776 м) вершин. Трохи далі – г. Полонинська (1088

м), г. Темпа (1090 м) та г. Мунчел (1242 м)

На північний-захід від гори ПІМ бачимо долину р. Білий. Його потоки відділяють найвищу частину Рахівських гір від невеликого хребчика Манеш з г. Щевора (1466 м). Трохи північніше від вершини знаходиться однойменна полонина висотою 1485 м. З-за хребта видніється вершина гори Лощинський Грунь та Лисина. Далі – г. Шаймул (1230 м), г. Вибчина (1206 м) та г. Рахівська, що розташована найвіддаленіше у цьому напрямку.

У північному напрямку перше, що впадає в око – це полонина Лисича з одного боку та полонина Квасний з іншого, а також полонина Латундур, що під горою Берлабашка (1734 м). Трохи східніше від Берлабашки височіє вершина Петроса Мармарошського, що на висоті 1781 м. На дальньому плані в тому ж напрямку проглядаються вершини г. Мунчел (1498 м), г. Магура (1497 м), а також незначна частина південного відрозу Свидовця Близницького (г. Терентин).

Поглянувши на північний схід, бачимо долину потоку Квасний. На першому плані г. Болотин Грунь (1283 м), за ним г. Перехрестя (1317 м) та г. Олан (1441 м). В тому ж напрямку на відстані близько 18 км розташована гора Пересліп висотою 1165 м. За нею – Чорногірський масив з його найвищими точками: г. Петрос, г. Говерла, г. Ребра, г. Бребенескул та г. Менчул і г. Піп Іван Чорногірський.

На сході від Попа Івана Мармарошського зигзагоподібною смугою тягнеться головний хребет Рахівських гір з вершинами Межипотоки (1713 м), Ненеска (1816 м), Міка-Маре (1815 м), Стеавул, Верхній Стеавул, Бирсенеску. На задньому плані видніє вершечок г. Стіг (1650 м). Трохи південніше лінії кордону височіють Румунські гори: Фаркеу (1958 м), г. Михайлекул (1919 м) та г. Ругаш (1821 м). Між ними в даліні проглядається вершина найвищої точки Чивчинів г. Чивчин.

Краєвид у південно-східному напрямку розпочинає долина річки Репеда, що на території Румунії. Трохи далі лежить хребет Петрічеу з однойменною горою (1543 м), а також середньовисотні (1300–1600 м) гори Румунських Мармарошів. На півдні розкинута долина річки Яворіц, а трохи східніше від неї розташовані г. Рипа (1711 м) та г. Томнатик (1619 м). Завершують пейзаж високі гори Роднянських Альп, що далеко на півдні.

Отже, дана вершина оточена гірськими спорудами п'яти ПТК: Чорногірський та Свидовецький масиви, Рахівські та Чивчинські гори, а також Румунські Мармароси. Фокусними точками тут можуть бути г. Петрос Мармарошський, г. Неняска, г. Фаркеу, г. Ругаш, г. Шербан, г. Прелука та полонина Лисича. Щодо дальності видимого ландшафту, то найвіддаленішими точками вершини Попа Івана є: г. Петрос Чорногірський (на відстані 28 км) – на

півночі; г. Рахівська (17 км) – на заході; г. Чивчин (30 км) – на сході; г. Петросул (Роднянські Альпи) на відстані 20 км – на півдні. Горизонтальний кут сприйняття ландшафту рівний 360°, а вертикальні значно різняться у зв'язку з неоднаковою крутизною схилів вершини. Так вертикальний кут сприйняття буде рівнятися: 120° – на захід; 145° – на північ; 145° – на схід; 135° – на південь.

Згідно із даними найближчої метеостанції у м. Рахів, тут на висоті 436 м н.р.м. щорічно випадає 1169 мм опадів. Зважаючи на те, що кількість опадів із підняттям на кожних 100 м в Карпатах збільшується на 60 мм, можна прорахувати, що на висоті вершини Попа Івана середньорічна кількість опадів становитиме біля 2000 мм опадів/рік. Кількість сонячних днів в році тут становить не більше 150.

Мармарошським гірським масивом проходить північна межа поширення низки видів рослин, які зростають у горах Румунії. Тут трапляється роман карпатський, борідник щетинистий, мінуарція весняна гостропелюсткова, орлики трансільванські, нігрителя чорна карпатська.

З гори ПІМ можна спостерігати об'єкти трьох природних компонентів: геологічні, гідрографічні (озера котлів ПІМа) та біотичні об'єкти.

Результати оцінки наступні (табл. 22–24):

Таблиця 22

Оцінка рівня видимості в околицях г. Піп Іван Мармарошський (у балах)

	Дальність видимого					Кількість опадів	Кількість сонячних днів	Середній бал
	пн	пд	зх	сх	середнє			
Бал	3	3	2	4	3	1	2	2

Таблиця 23

Оцінка пейзажної насиченості ландшафтів довкола г. Піп Іван Мармарошський (у балах)

	Величина вертикальних кутів сприйняття					Величина горизонтального кута сприйняття	Кількість видимих ПТК	Кількість фокусних точок
	пн	пд	зх	сх	середнє			
Бал	5	5	4	5	4,8	5	3	4
Середня оцінка пейзажної насиченості = 4,2 бала								

Таблиця 24

Загальна оцінка пейзажної привабливості г. Піп Іван Мармарошський (у балах)

	Рівень видимості	Пейзажна насиченість	Міра контрасту	Середнє значення
Оцінка	2	4,2	5	4

Вершина **гори Стіг** (1651 м н.р.м.) знаходиться на самому кордоні України з Румунією на межі трьох гірських масивів Українських Карпат: Чорногори, Рахівського масиву та Чивчинів. На півдні межує з Румунськими Мармаросами. Таким чином кількість видимих ПТК тут становить чотири. На півночі з гори Стіг відкривається панорама на південний відріг Чорногірського хребта з вершинами Радул (1598 м), Васкуль (1731 м). Тут видніється одна із найвищих та найпопулярніших вершин Українських Карпат г. Піп Іван Чорногірський. Трохи західніше – долина річки Біла Тиса. На північному заході розташовані невисокі окремі вершинки Рахівських Карпат: Кам'яна (1571 м), безіменна (1306 м). У південно-західному та західному напрямках відкривається значна частина головного хребта Рахівських гір. Одна за одною ховаються вершини Юрческу-Мік (1586 м), Корбул, Бирсенеску (1682 м), Міка-Маре (1816 м) та г. Межипотоки. З-поміж заступаючих верхів проглядається чуб вершини Попа Івана Мармароського. Трохи південніше кордону на Румунській стороні височіє гора Фаркеу. На півдні – долина річки Росуш Маре, а далі – невисокі (1300–1500 м) гори Румунії: Ракіта, Плішка. На південному-сході перед нами постає увесь хребет Чивчинів аж до однойменної гори. Тут – г. Радеска (1570 м), г. Копиаш (1594 м), Керничний

(1589 м), Велика Будийовська. При хорошій погоді далеко на задньому плані видніється вершина г. Чивчин (1766 м). На схід від гори Стіг, за горою Радеска, тягнеться північно-східний відріг Чивчинів хребет Руський Діл. Тут добре видно вершину Роги (1557 м н.р.м.). На північному сході від вершини – долина потоку Шибенний. В цьому ж напрямку виділяється полонина Поливний, а трохи далі – південно-східний відріг Попа Івана Чорногірського Шурин (1773 м н.р.м.).

Точки г. Піп Іван Чорногірський, г. Фаркеу, г. Міка-Маре та г. Радеска можна виділити як фокусні. Недостатня висота вершини суттєво скорочує дальність видимого тут ландшафту. Так дальність видимого з вершини Стога становить: 17,5 км – на захід (г. ПІМ); 6 км – на схід (г. Роги); 10 км – на північ (ПІЧ); 15 км – на південь (г. Чивчин). Величина горизонтального кута сприйняття з гори становить 360°. У зв'язку із тим, що західні та південні схили Стога набагато стрімкіші за північні та східні, вертикальні кути сприйняття тут відповідно будуть значно більшими: 140° – на південь; 120° – на північ; 145° – на захід; 100° – на схід.

Середньорічна кількість опадів тут становить 1800 мм, а кількість сонячних днів у році коливається від 110 до 130.

У результаті отримано наступні оцінки (табл. 25–27):

Таблиця 25

Оцінка рівня видимості в околицях г. Стіг (у балах)

	Дальність видимого					Кількість опадів	Кількість сонячних днів	Середній бал
	пн	пд	зх	сх	середнє			
Бал	2	2	2	1	1,8	1	2	1,6

Таблиця 26

Оцінка пейзажної насиченості ландшафтів довкола г. Стіг (у балах)

	Величина вертикальних кутів сприйняття					Величина горизонтального кута сприйняття	Кількість видимих ПТК	Кількість фокусних точок
	пн	пд	зх	сх	середнє			
Бал	4	5	5	4	4,5	5	2	2
Середня оцінка пейзажної насиченості = 3,4 бала								

Таблиця 27

Загальна оцінка пейзажної привабливості г. Стіг (у балах)

	Рівень видимості	Пейзажна насиченість	Міра контрасту	Середнє значення
Оцінка	1,6	3,4	3	3

Гора Чивчин розташована на висоті 1766 м н.р.м. і є найвищою у Чивчинських горах. Звідси відкриваються чудові краєвиди на всі Чивчини, Гринявські гори, частину Рахівських Карпат та окремі вершини Чорногори. Оскільки Чивчин розташований недалеко кордону з Румунією, тут також видно і частину Роднянських Альп. Таким чином можна виділити 5 природно-територіальних комплексів, що потрапляють у поле зору з точки вершини. Тут спостерігається помірна пересіченість рельєфу. Невисокі, але подекуди прямовисні хребти перерізані долинами численних рік.

На півночі верхні потоки р. Дорин розділяють окремі вершинки Дикий Камінь (1438 м) та Чурус (1486 м). Далі на північ видніють східні відроги центрального хребта Чивчин – Добрин і Прелучний. Трохи східніше – північно-західна частина хребта Пневе (Гринява) з вершинами Озірна (1605 м), Галя Луковиця (1444 м). Далі на північ видно хребет Руський Діл з вершинами Медвежик і Роги, г. Явірник (1374 м) та відріг Попа Івана Шурин.

У північно-східному напрямку перед нами постає широка площа полонини Мількова, що розташована на висоті 1468 м. За нею лежить невеликий хребчик, який належить до Чивчин з вершиною Альбин (1504 м), далі – г. Масний Присліп, Копілаш (1582 м) та Гоїччина. В цьому ж

напрямку знаходиться північний відріг хребта Пневе – Зернянський хребет. Добре видно його вершини Тарниця (1553 м) та Ріжа (1253 м). На сході від вершини – верхів'я р. Альбин, полонина Попада, г. Лостун (1654 м). Ззаду тягнеться південно-східна частина хр. Пневе з висотами 1557, 1532 і 1461 м.

У південно-східному напрямку з вершини г. Чивчин відкриваються мальовничі краєвиди основної лінії Чивчинських гір. Добре видно вершину гори Сулигул (1688 м), г. Рижувата (1641 м), Малий Лостун. Далі, заступаючи верхи один одного проглядаються вершини Пурулуй, Штевйора, Коман (1724 м) та Команова (1734 м). На півдні передній план займає г. Чивчинаш, а на південному заході – г. Кукулик. Далі на південь розкидані невисокі верхи Румунських Мармарошів. На заході передній план займає г. Велика Будийовська, далі – ряд невисоких гір Румунії. Довершують краєвид г. Фаркеу, Михайлек та Ругаш. Між ними ледь-ледь проглядається г. ПІМ.

Найефектніше виглядає ландшафт, що відкривається на північний захід, адже тут перед очима значна частина Чивчинських гір. Серед них: г. Боршутин, г. Ледескул (1587 м), г. Фуратик (1526 м), г. Стіг, що відмежовує Чивчини від Чорногори та Рахівського масиву. Далі – г. Піп Іван Чорногірський. При хорошій видимості в цьому ж напрямку можна також побачити вершечок гори Говерла.

Фокусними тут можна виділити сім точок: вершини Будийовська Велика, Масний Присліп, Лостун, Фаркеу, Михайлек, Піп Іван Чорногірський та полонина Мількова. Найвіддаленішими видимими точками є: г. Говерла на півночі – на відстані 36 км від вершини Чивчин; г. ПІМ на заході – на відстані 15 км; г. Команова на півдні – 15 км; хр. Пневе на сході – на відстані 10 км. Величина вертикальних кутів сприйняття тут дорівнює: 125° – на північ; 145° – на схід; 90° – на південь; 135°

– на захід. Величина горизонтальних кутів сприйняття з вершини в усіх напрямках дорівнює 360°.

За даними метеостанції у Верховині тут на висоті 640 м н.р.м. щорічно випадає 760 мм опадів. Так на висоті вершини Чивчина середньорічна кількість опадів становить 1400 мм. Кількість сонячних днів у році тут сягає 200.

Результати оцінки (табл. 28–30) наведено нижче:

Таблиця 28

Оцінка рівня видимості в околицях г. Чивчин (у балах)

	Дальність видимого					Кількість опадів	Кількість сонячних днів	Середній бал
	пн	пд	зх	сх	середнє			
Бал	4	3	3	2	3	2	4	3

Таблиця 29

Оцінка пейзажної насиченості ландшафтів довкола г. Чивчин (у балах)

	Величина вертикальних кутів сприйняття					Величина горизонтального кута сприйняття	Кількість видимих ПТК	Кількість фокусних точок
	пн	пд	зх	сх	середнє			
Бал	4	3	4	5	4	5	3	3
Середня оцінка пейзажної насиченості = 3 бали								

Таблиця 30

Загальна оцінка пейзажної привабливості г. Чивчин (у балах)

	Рівень видимості	Пейзажна насиченість	Міра контрасту	Середнє значення
Оцінка	3	3,5	1	2

Після детального аналізу рекреаційного потенціалу кожного суб'єкту оцінювання зокрема, слід здійснити їх порівняльну характеристику. Це дасть змогу, опираючись на критерій естетичної та пейзажної

привабливості, визначити рівень умов для відпочинку в різних регіонах Українських Карпат. Оптимальним для здійснення порівняльної характеристики є створення зведеної таблиці оцінювання (табл. 31).

Таблиця 31

Пейзажна оцінка гірських об'єктів Українських Карпат

Суб'єкти оцінки	Рівень видимості	Пейзажна насиченість	Міра контрасту	Середнє значення
оз. Росохан	2,6	1,4	3	2
г. Профа	2,7	3,5	3	3
г. Кози Гора	2,5	1,8	3	2
г. Говерла	2,5	5	4	4
ур. Гаджина	2	1,5	5	3
г. Близниця Велика	2	3,9	5	4
г. Піп Іван Мармарошський	2	4,2	5	4
г. Стіг	1,6	3,4	3	3
г. Чивчин	3	3,5	1	2

Висновки. Таким чином, нами було уточнено існуючі методики естетичної оцінки ландшафту, розроблено власну досконалішу методику оцінювання пейзажної привабливості, що включає такі критерії оцінювання, як пейзажна насиченість, рівень видимості, контрастність та ін.

Для прикладу було здійснено оцінку пейзажної привабливості Українських Карпат на прикладі окремих точок, що були обрані не випадково. Приналежність обраних точок до різних геоморфологічних областей, диференціація висот їх розташування та, пов'язана з цим, відмінність деяких кліматичних факторів дозволило ефективно здійснити порівняльну характеристику інтенсивності пейзажної привабливості не тільки поданих суб'єктів, але й районів, до яких вони належать, в цілому. А це, в свою чергу, дало змогу визначити рівень умов для організації рекреації з точки зору пейзажної привабливості в різних частинах Українських Карпат.

За результатами проведеної оцінки можна стверджувати, що найпривабливішими для відвідання туристів місцями Українських Карпат є Черногірський, Свидовецький і Мармарошський масиви з їх значними висотами, достатньою пейзажною насиченістю і високим рівнем контрастності.

Помірний рівень пейзажної привабливості спостерігається в середньогір'ях району Центральних Горган (Верхньоліницькі та Сивульські).

Згідно з дослідженнями, найменш продуктивні умови для організації рекреації з точки зору пейзажної привабливості спостерігаються в урочищах і гірських долинах. Незначна пейзажна привабливість характерна також для гірських районів, висота масивів яких зазвичай складає не більше 1500–1600 м н.р.м. Це райони Свічівсько-Мізунських, Аршиця-Ілемських Горган, значна частина Довбушанських і район Запрутських Горган. Прикладом такої оцінки у нас стали урочище Гаджина у

Черногірському масиві, озеро Росохан, що під Аршицею та невисока вершина г. Кози Гора у Довбушанських Горганах. Хоча рівень контрастності тутешніх ландшафтів навіть подекуди перевищує рівень контрастності найвищих ділянок Українських Карпат, пейзажна насиченість тут бажає бути кращою.

Завдяки розробленій методиці оцінювання пейзажної привабливості можна успішно здійснити оцінку будь-якої частини ландшафту та за допомогою порівняння отриманих результатів визначити найоптимальніші умови для здійснення рекреаційної діяльності певної місцевості.

Література

1. Кусков А.С. Курортология и оздоровительный туризм : Учебное пособие / А.С. Кускова, О.В. Лысикова. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2004. – 320 с.
2. Стафійчук В.І. Рекреалогія : Навчальний посібник / В.І. Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2006. – 264 с.

Klapchuk V.M., Brodiak I.Yu. LANDSCAPE ASSESSMENT OF THE UKRAINIAN CARPATHIANS (in terms of certain natural objects). *For the first time the technique of landscape geomorphologic assessment of individual taxa is developed based on field research. The landscape assessment of the most interesting tourist objects is done, the most respectable regions of the Ukrainian Carpathians are defined due to its use. The highest landscape assessment is identified for the mountains Hoverla, Blyznytsia Velyka and Pip Ivan Maramures.*

Keywords: factors of influence, visible range, vertical and horizontal angles of perception, precipitation, sunny days, visible NTC, focal points, level of visibility, landscape saturation, contrast measure.

Клапчук В.М., Бродяк І.Ю. ПЕЙЗАЖНАЯ ОЦЕНКА УКРАИНСКИХ КАРПАТ (на примере отдельных при-

родных объектов). На основе полевых исследований впервые разработана методика пейзажной оценки отдельных геоморфологических таксонов. Проведено пейзажную оценку интересных туристических объектов и благодаря ей предначертано респектабельные регионы Украинских Карпат. Высокий показатель пейзажной оценки определен для гор Говерла, Близница Большая и Поп Иван Мармарошский.

Ключевые слова: факторы влияния, дальность видимого, вертикальные и горизонтальные углы восприятия, осадки, солнечные дни, видимые ПТК, фокусные точки, уровень видимости, пейзажная насыщенность, степень контраста.